

Een moeder die ik niet wil missen

Odiel Reef

Een moeder die ik niet wil missen

© 2014 Odiel Reef
www.odielreef.nl

Omslagfoto en foto auteur Paul Reef

ISBN 978 94 0212 403 3
NUR 402

Behalve de auteur hebben alle personen die in dit boek voorkomen een verzonnen naam.

1

Samen

There will never be another you...

Mack Gordon

Naar ma. Op mijn gemak slalom ik langs reclameborden en huishoudelijke waren die op het trottoir zijn opgesteld. Het is nog rustig in de lange winkelstraat. Als vanzelf denk ik aan die andere keer, die stormachtige woensdag in februari toen ik de auto pakte om zo snel als ik kon bij ma te zijn. Ik kan nooit meer naar haar toegaan zonder aan die verschrikkelijke dag te denken, bijna vier jaar geleden. Voor me reed een vuilniswagen die de weg blokkeerde. Het noodgedwongen wachten kon ik nauwelijks verdragen. Ik moest naar ma die nog geen vermoeden had van de nieuwe ramp: na het verlies van twee dochters nu ook een schoondochter dood. Ik ging het slechte nieuws vertellen: Michelle overleden, een acute hartstilstand, net als Christel. Niet op straat zoals mijn ex, maar thuis in de slaapkamer tijdens het aankleden.

Ma straalde toen ze me onaangekondigd aan zag komen. ‘O, wat gezellig dat je komt!’ Op de achtergrond hoorde ik het regelmatige gebrom van de stofzuiger. Woensdagochtend, haar hulp Nesrine.

Binnen twee seconden zag ik ma’s gezicht betrekken. ‘Het is niet voor gezellig, hè? Wat is er?’

‘Laten we eerst gaan zitten,’ probeerde ik en ik duwde tegen de kamerdeur.

Ma stond als aan de grond genageld. ‘Met wie? Toch niet met Froukje?’

Ik schrok. ‘Nee, nee.’ Goddank niet mijn kind. En omdat ma nog niet bewoog zei ik het toch alvast: ‘Met Michelle.’

‘Nee,’ fluisterde ze met grote schrikogen.

Ik duwde haar zachtjes naar de kamer, naar de bank waar we normaal nooit samen zaten. In de keuken stofzuigde Nesrine onbekommerd verder.

‘Michelle heeft vanmorgen een hartstilstand gekregen. Ze is nog gereanimeerd, maar dat heeft niet geholpen.’

‘Nee!’ Een kreet die door mijn ziel sneed.

De stofzuiger werd uitgezet, Nesrine kwam aanhollen. ‘Wat is gebeurd? O mevrouw Waltz, wat is gebeurd?’ Haar arm om ma’s schouders.

Ma wees naar de foto van Flip en Michelle in het eiken wandmeubel. Ze kon geen woord uitbrengen.

‘Haar schoondochter is vandaag overleden. Doodgegaan,’ zei ik. Ik wist niet precies hoeveel Nederlands Nesrine verstond, maar de essentie begreep ze meteen. ‘O nee, erg! O mevrouw Waltz, zo erg! Huil maar, huil maar, jij.’ Ze bleef achter ma staan, beide armen over haar schouders, ze drukte ma’s hoofd tegen haar buik, streelde haar oude, rimpelige wangen.

Ineens keek ma op, haar ogen priemend in de mijne. ‘Het is niet waar, hè? Het is gewoon niet waar, toch?’

Ik slikte. Wat had ik haar graag gerust willen stellen. Een foute grap, als dat zou kunnen! Maar nee. ‘Het is wél waar,’ zei ik zacht. Ik wreef over haar bovenarm, pakte haar handen.

‘Nee, o nee,’ kermde ze. ‘Nou hebben bijna al mijn kleinkinderen geen moeder meer!’

Toen kwamen mijn tranen ook. Typisch ma om als eerste aan het verdriet van de anderen te denken.

Nesrine haalde een glas water en hield een handdoek onder de kraan. Liefdevol veegde ze ma’s tranen af, liet haar drinken als een kind. Ma’s hoofd bleef schudden, ongelovig herhaalde ze ‘nee, nee’, zacht voor zich uit.

Ik vertelde wat ik van Ingeborg had gehoord, hoe het was gegaan vanmorgen. Het einde van een leven in drie, vier zinnen. ‘Ing belt later om te zeggen wanneer we kunnen komen.’

‘Waar is Michelle nu?’

‘Thuis. Ze blijft daar tot de begrafenis.’

‘Net als Christel,’ zei ma.

‘Als we er vanmiddag of vanavond heen mogen, kom ik je ophalen.’

Ma had geen tranen meer. Toch leek haar gezicht nog steeds te huilen toen ik een uur later wegging.

’s Middags haalde ik haar op. Flip, lang, mager en nog bleker dan gewoonlijk, zat er verslagen bij in het glimmend nieuwe huis waar ze pas drie maanden geleden waren ingetrokken. Voor het eerst in hun leven een spiksplinternieuwe woning met een tuin. En nu geen vrouw meer.

‘Jochie, o jochie toch,’ zei ma toen ze hem vastgreep. ‘Waarom moet dat nou?’

Flip reageerde nauwelijks. Dorinde kwam, luid huilend, op ma af en stortte zich in haar armen. Haar lange blonde haar,

meestal in een hoge paardenstaart, hing slordig over haar schou-
ders. Alexis schonk met voorzichtige bewegingen koffie en thee
in, alsof wij gewone visite waren. Ze ging zelfs rond met koek-
jes. Twee dochters zonder moeder.

Ik had voortdurend het gevoel dat ik in de herhaling van een
film zat. Dit hadden we al eens meegemaakt, vier jaar eerder.
Met Christel, op een andere woensdag in februari, ook zo on-
verwacht. Waarom wéér?

Op de terugweg, in mijn auto, zei ma met een boosheid die
ik niet van haar kende: ‘Volgens het spreekwoord is gedeelde
smart halve smart, en gedeelde vreugde dubbele vreugde. Over
die vreugde, ja, dat klopt wel. Maar gedeelde smart is veel méér
dan dubbele smart! Als er iemand doodgaat, zoals Geertrui en
Christel en nu Michelle, dan heb je niet alleen je eigen verdriet,
maar ook het verdriet van de achterblijvers, de partners, hun
kinderen.’

Ik sprak haar niet tegen.

Vandaag gelukkig geen slecht nieuws. Een gewone vrijdag.

‘Voor jou, ma. Ik zag Sinterklaas onderweg.’ Ik zoen haar en
geef het bakje met drie roze hyacinten in de knop, mijn traditi-
onele decembercadeautje.

‘O, fijn,’ zegt ze blij. ‘Bedankt, die ruiken altijd zo lekker. Ik
pak meteen een bloempot.’ Bedrijvig – kleine voeten, korte
benen onder een te zwaar lijf – loopt ze naar de keuken.

Ik hang mijn jas aan de kapstok. Mijn wollen vest leg ik in
de woonkamer op een stoel van de eethoek. Dan ga ik op mijn
vaste plek zitten, voor het raam, op nog geen twee meter afstand
van ma’s stoel.

‘Nog één week, dan ben jij aan de beurt voor cadeautjes. Je
verjaardag!’ zegt ma. Met een trefzekere beweging, zonder
bibberen, zet ze mijn theeglas op het kleine tafeltje, waar het
kleurige mozaïekschaaltje met verschillende koekjes al staat te
wachten. Ze dribbelt naar haar eigen stoel, in de hoek bij het
raam, zet haar theeglas neer, gaat weer naar de keuken om even
later terug te komen met het oude, beschadigde theepotje dat
nog van haar moeder is geweest. Ik mag het helemaal alleen
leegdrinken, terwijl zij zelf na een kop thee – die ze eigenlijk
helemaal niet lekker vindt, maar volgens haar is het gezelliger

om samen met hetzelfde te beginnen – over zal gaan op oploskoffie met warme melk uit de magnetron.

Een beetje kortademig gaat ze zitten. Ze trekt haar voeten op het bankje waar ze ooit zelf een nieuw dekje omheen heeft gehaakt, van donkerrood garen van Zeeman. Toen het klaar was paste het niet helemaal, dus met wat kunst- en vliegwerk moest het op maat worden gemaakt. Wit elastiek door de gaatjes in de rand. ‘Wel jammer dat je dat zo goed kunt zien,’ vond ze, ‘maar ach, een kniesoor die erop let.’ Bij ma hoeft niet alles zo precies te kloppen.

Iedere keer als ik bij haar ben, kijk ik met een mengeling van verbazing en ontroering naar haar opeenvolgende handelingen. Alles is voorbereid, ik word verwacht. Het theewater heeft al gekookt als ik aanbel en mijn rolstoel, die ik nodig heb voor vervoer buitenshuis, in de portiek parkeer. Dan kan ze snel de glazen en het potje vullen als we binnen zijn. Koekjes staan klaar, de stoel waar ik altijd zit heeft ze een stukje gedraaid zodat ik haar recht aan kan kijken, anders gaat mijn nek protesteren. Meestal kom ik rond tien uur ’s morgens, voor mij best vroeg, maar ik zet de wekker zodat ik op tijd ben. Ik glimlach bij de herinnering aan een opmerking van ma, vorig jaar. Ze had verteld dat ze al een tijdje ’s ochtends veel later wakker wordt dan ze gewend was.

‘En jij komt altijd zo vroeg,’ zei ze toen, licht verwijtend.

‘Vroeg? Maar als ik pas om half elf kom, zeg je dat ik zo láát ben.’

‘Ja, half elf,’ met een afkeurende uitdrukking op haar gezicht. ‘Je kunt toch ook gewoon om *vijf over* tien komen?’

Waarop ik in schaterlachen uitbarstte en zij, eerst wat verbaasd kijkend, al gauw meedeed. Tot ze haar hand voor haar mond moest houden omdat haar kunstgebit er bijna uitviel.

‘Wat lach je?’ vraagt ze nu. Haar ogen twinkelen al.

‘Ik dacht aan die keer dat je gebit er bijna uitviel. Toen je zei dat ik niet meer zo vroeg moest komen, maar liever vijf minuten later.’

Meteen schiet ze in de lach. ‘Het heeft wel geholpen, je komt nooit meer om tien uur.’

‘Dat durf ik niet meer,’ plaag ik. ‘Liever sta ik een kwartier om de hoek te wachten in de stromende regen dan dat jij de deur moet opendoen in je nachthemd.’

‘Maar ik heb een hele mooie. Heeft Ingeborg me vorig jaar gegeven met mijn verjaardag.’

‘Ja, die is inderdaad mooi.’ Ik begin aan mijn eerste koekje. De thee is nog te heet. ‘Lekker sexy ook.’

Ma grinnikt ondeugend en breekt haar koekje doormidden. Straks – weet ik nu al – zal ze triomfantelijk laten zien dat zij nog steeds haar eerste helft niet op heeft. En dan schuin naar mijn lege schaalte kijken.

‘Je verjaardag,’ pakt ze haar eerdere onderwerp weer op. Ze wacht tot ik instemmend heb geknikt. ‘Hoe ga je het vieren? Merel is er natuurlijk en Froukje.’

‘En Madelon,’ vul ik aan.

‘Zij ook? Gezellig, dan zie ik haar weer eens. Fijn hè, dat Froukje en zij nog steeds vriendinnen zijn. Hoe lang ook alweer?’

‘Sinds de brugklas, acht jaar intussen.’

‘Wel jammer dat Ingeborg en Bob net nú op vakantie zijn.’

‘Ja.’ Ingeborg, ma’s oudste dochter, haar enige dochter nog maar. Twaalf jaar ouder dan ik en als een zus voor mij, een oudere zus op wie ik kan leunen als ik dat nodig heb, een zus die altijd een paar fasen voorloopt op mij. Toen Froukje in de wieg lag begon Sylvana, de oudste van Ingeborg en Bob, net aan haar puberteit. Ik mocht meedenken, bemoedigende dingen zeggen, tips geven. Had in mijn werk immers al heel wat lastige pubers gezien.

Vijftien jaar later kreeg ik mijn eigen tips en bemoediging terug. Syl was toen al lang in rustiger vaarwater gekomen, had werk, deed met succes de ene opleiding na de andere, trouwde. En nu Froukje die kant opgaat – behalve dat trouwen dan, daar is het nog te vroeg voor – zijn Ingeborg en Bob de trotse grootouders van Rachel, het dochtertje van hun zoon en schoondochter, waar Froukje wel eens op past. Zo grijpt familie in elkaar. Schoonfamilie. Eigenlijk is het zelfs dat niet meer van mij sinds Christel en ik uit elkaar gingen. Maar de band is gebleven, nog steeds. Mijn ex-schoonfamilie, met ma aan het hoofd, heb ik zeer lief.

Ingeborg neemt daarbinnen een bijzondere plek in, als plan-
nenmaakster, steun en toeverlaat voor iedereen, op een vanzelf-
sprekende manier. We maken er wel eens grapjes over, wrange
grapjes: zij mag pas als laatste doodgaan, want ze moet alle be-
grafenissen helpen organiseren. Ze onderhoudt ook het contact
met de moederloze kinderen van haar beide zussen en die van
haar broer Flip.

‘Gisteren belde Ing.’ Ma neemt voorzichtig een paar slokjes
thee. Een druppel loopt van haar ene mondhoek naar haar kin.
Voor ze hem kan afvegen, is hij op haar blouse gevallen. ‘Ze
hebben het heerlijk samen.’

‘Mooi. Echt verdiend, zo’n weekje weg.’

‘Maar het is wel op vrijdag, jouw verjaardag,’ zegt ma met
een hoorbare aarzeling.

Ik knik. ‘Jouw bezoekmiddag aan tante Claar.’

‘Ja. Ze rekent er zo op, op mij en op de boodschappen. Ik
heb al brood voor haar in de vriezer liggen.’

‘Tuurlijk rekent ze op je! Je kunt toch gewoon naar haar toe-
gaan, net als anders, en daarna bij ons komen?’ stel ik voor. ‘Of
is je dat te veel?’

‘Welnee!’ Bijna verontwaardigd. Ik moet vooral niet denken
dat ze te oud wordt voor twee afspraken op een dag. Ze is pas
84! ‘Zal ik rond vijf uur komen? Vind je dat echt niet erg?’

‘Nee hoor, dat snap ik best. Alleen mis je dan de taart, want
tegen die tijd zitten wij aan de borrel. Mag jij meteen advocaat.’

‘Met slagroom?’

‘Met slagroom.’

Ze lacht. Hardop maakt ze een planning: ‘Dan laat ik me om
half twee ophalen door het busje en om half vijf weer bij tante
Claar. Ben ik om vijf uur bij jou. Hoe laat zal ik dan afspreken
om naar huis te gaan? Hoe laat zijn we klaar met eten, wat denk
je?’

‘Negen uur of zo? Maar dan hoef je niet meteen weg, hoor,
je mag rustig uitbuiken.’

‘Half tien,’ beslist ze. ‘Het moet voor jou niet te laat worden,
anders ben je de volgende dag bekaf.’

‘Goed geregeld,’ zeg ik, maar dat lijkt ze niet te horen, ze is
opeens druk aan het zwaaien naar een bejaarde man en vrouw
die langslopen met een boodschappenkarretje waar een paar

preien uitsteken. ‘Dat is toch zo’n aardige man,’ zegt ze voor de driehonderdste keer. Hij komt een paar keer per week langs, rond kwart over tien heen, drie kwartier later weer terug. ‘Zijn vrouw kijkt altijd zo chagrijnig, daar zou ik niet mee getrouwd willen zijn. Volgens mij vindt ze het niks als hij naar andere vrouwen zwaait.’

‘Jaloers,’ concludeer ik. Als het echtpaar niet meer te zien is, draait ma zich weer recht in haar stoel. Tot de volgende bekende langskomt, een schattig jochie van een jaar of twee dat heel hard ‘oma, oma!’ roept terwijl hij op het raam tikt, en daarna een slonzig uitziende oudere vrouw die volgens ma iets verderop in de straat woont, vlakbij haar zus die helemaal niet op haar lijkt. Elke keer dezelfde mensen, elke keer ma’s zelfde uitleg, alsof het nieuws is.

Meestal kan ik er om glimlachen. Hoe zal ik op mijn 84e zijn? Wie weet hoeveel geërgerde verzorgsters hun hoofd zullen afdraaien als ik voor de zoveelste keer hetzelfde vertel. Van mij gaat ma zichzelf herhalen, nog heel lang.

‘Je blijft toch zeker wel eten, hè?’ De standaardvraag als ma haar eerste kop oploskoffie heeft gemaakt en ik begin aan het glas voor glas leegdrinken van de theepot. Als ik blijf eten, is mijn bezoek ‘lekker de moeite’, zoals ma dat noemt. ‘Ik heb al krentenbollen uit de vriezer gehaald. Hoeveel boterhammen wil je erbij?’

‘Eentje, alsjeblieft.’

‘Die zal ik dan ook even laten ontdooien.’

Hoeveel krentenbollen en boterhammen zou ze al voor me hebben klaargelegd? En toch elke week dezelfde vraag. Ik kan immers ineens iets heel anders willen, aan het lijnen zijn of misselijk van nieuwe medicijnen. Zij houdt overal rekening mee.

‘Wacht.’ Ze komt terug uit de keuken en trekt een laatje open van het grote, donkerbruine wandmeubel. ‘Ik heb een brief gekregen met zo’n gele betaalkaart eraan. Een nogal boze brief. Wil jij daar intussen naar kijken?’ Het duurt even voor ze de bedoelde envelop heeft gevonden tussen alle andere paperassen.

Ik krijg hem aangereikt. Terwijl ik haar naar de wc hoor gaan, lees ik de brief. Inboedelverzekering. Raar, die betaalt ze

normaal in april en oktober. Waarom dan nu een rekening in december? Ik lees en kijk nog eens goed en ontdek het woord *Herinnering*. Hé, niet betaald?

Uit hetzelfde laatje van de kast pak ik het mapje met de bankafschriften. Al een hele tijd help ik ma bij haar administratie. Ooit, toch zeker vijftien jaar geleden, begon het met de autokilometervergoeding van Jef, ma's tweede man. Jef, die altijd alles zelf regelde omdat niemand inkijk mocht hebben in zijn financiën, begreep niets van de papieren. Uiteindelijk vertrouwde hij mij genoeg om ze uit handen te geven. Een hele eer, dat begreep ik wel. Ik had zo'n zelfde vergoeding en wist hoe het werkte.

Later, Jef was er niet meer, kwam de belastingaangifte erbij. Ma bleek niet te weten dat ze elk jaar geld terug kon vragen, vanwege haar leeftijd en extra ziektekosten. Toen de belastingdienst na de eerste aangifte exact het door mij berekende bedrag uitbetaalde, kende ma's bewondering geen grenzen. 'Dat jij dat weet! Je bent ook zó bijdehand.'

'Heb ik toch nog iets goeds van mijn vader geleerd.' Ik bood aan haar bij alle lastige brieven te helpen. 'Houd ze maar apart,' zei ik. 'Ik kom vaak genoeg langs, dan is het een kleine moeite voor mij om er even naar te kijken.'

Sindsdien weet ik alles van de geldstromen – beter gezegd: de stroompjes – naar en van haar bank- en spaarrekening. Alle donaties aan onbekende nonnen die zielige kinderen in verre landen zeggen te helpen. 'Als je die brief leest, moet je bijna huilen. Ik heb het zó goed hier, dan kan ik toch wel even wat overmaken?' Diverse kerkgenootschappen die ze ondersteunt, hoewel ze al jaren geen belijdend kerklid meer is. Ze neemt wel kerkdiensten op van tv, hele videobanden vol. De preken spoelt ze door, gezangen zingt ze mee, die kent ze – net als honderden liedjes – nog van vroeger. Zet twee Damen-zussen (ma had er zes) bij elkaar en er wordt gezongen.

'Snap je het?' Ma komt de kamer weer in. Haar roze gebloemde rok hangt scheef, op haar crèmekleurige blouse zit een gele vlek. Ei of advocaat, gok ik. Straks even zeggen dat ze een schone aan moet doen voordat ze vanmiddag de deur uitgaat.

'Het lijkt alsof je een rekening niet betaald hebt,' vertel ik. 'Dat had in oktober gemoeten, maar hij is niet afgeschreven.'

‘Ik betaal toch altijd alles?’ Verongelijkt. ‘Waar is het van?’

‘Je inboedelverzekering.’

‘Is dat erg?’

‘Als vannacht je huis afbrandt, krijg je geen cent vergoed om nieuwe spullen te kopen.’

‘Dan moet ik in mijn nachthemd de straat op.’

‘Als je dan maar wel die sexy pon van Ingeborg aandoet.’

‘En mijn rollator niet vergeet. Kan ik zittend naar de brandweer kijken.’

Ik zie het voor me en schiet in de lach. Ma’s buik schudt ook van plezier.

‘Pas op je gebit!’ waarschuwt ik.

Als ze uitgelachen is, pakt ze een pen van het bijzettafeltje. ‘Zal ik maar gewoon betalen?’

‘Lijkt me verstandig.’ Ik geef de acceptgiro terug.

Net heeft ze haar handtekening gezet als de telefoon gaat. ‘Mevrouw Waltz,’ zegt ze met de nadruk op haar – Jefs – achternaam.

...

‘Dag Claar. Wat zeg je, heb je een groot, eng, wit ding onder het bed liggen?’ Haar toon is serieus en ze praat langzamer dan gewoonlijk. Zus Claar van 93 heeft afasie na een beroerte, bovendien is ze sinds een jaar aan het dementeren.

‘Hoe ziet het eruit? Is het een hemd misschien? Een handdoek?’ Ma’s engelengeduld. ‘Kun je het aantrekken? Ja? Ligt het onder het bed of in de kast? Hangt het aan een knaapje?’ Ze knikt bij elk antwoord aan de andere kant. Geruststellend, alsof tante Claar tegenover haar zit en niet kilometers verderop in een ander deel van Rotterdam. ‘Is het die nieuwe witte blouse misschien? Die met dat mooie, kanten kraagje? Ja? Goed zo. Maar die is toch niet eng?’

...

‘O, je kunt hem zelf niet aantrekken. Weet je Claar, doe dat liever ook maar niet nu. Je hebt vandaag al kleren aan, toch? Die zwarte rok en de lichtblauwe pullover, dat vertelde je vanmorgen al. Bewaar die nieuwe blouse tot zondag, dan helpt de zuster je wel om hem aan te doen.’

...

‘En als je hem echt eng blijft vinden, vraag dan straks aan de zuster of ze hem in je kast wil hangen. In de linnenkast. Heb je al koffie gedronken? Ja? Ik zit ook aan de koffie, gezellig. Weet je wie hier nu bij me is? Odiel.’

...

‘Ja, fijn hè, dat ze elke week komt? Nou, zo’n lieverd is het, daar bof ik echt mee.’ Warme blik naar mij.

Ik ben de bofkont, denk ik met een glimlach.

‘We gaan zo meteen eten. Odiel heeft bijna het theepotje leeg. Weet je wel, dat glimmende theepotje van moe, dat drinkt ze helemaal in haar eentje leeg.’

...

Ma schiet in de lach. ‘Ik zal het vragen.’ Hand op het onderste deel van de hoorn, olijk naar mij: ‘Of je wel een dikke luier aan hebt.’

‘Ma heeft een wc!’ roep ik, waarop ma dit in de hoorn herhaalt.

...

‘Goed zo, drink jij je koffie lekker op, dan ga ik boterhammen smeren. Dag Clara, dag hoor, tot vanmiddag.’ Ze legt pas neer als tante Clara de verbinding heeft verbroken. ‘Die Clara. Een eng, wit ding.’

‘En dan begrijp jij dat het om een blouse gaat. Knap hoor.’ Ik schenk de laatste thee in mijn glas. Ma begint aan haar koffie. ‘Helemaal niet erg dat hij koud is geworden,’ zegt ze. ‘Oploskoffie is koud eigenlijk net zo lekker als warm.’

‘Brr, ik snap niet dat je het lust.’

Weer gaat de telefoon. Tante Martha, ma’s favoriete zus. Ze zien elkaar een paar keer per week en bellen elke dag. Bijna alles delen ze samen, alle ditjes en datjes van het dagelijkse leven, groot en klein verdriet, herinneringen, anekdotes. Net zoals ma en ik dat doen, nog steeds. Elk bezoek is een uitwisseling van alles wat ons op dit moment bezighoudt, met daarbij het ophalen van herinneringen uit ons gezamenlijke verleden.

Nu houdt ze het telefoongesprek kort, omdat ik er ben. ‘De groeten van tante Martha,’ zegt ze als ze heeft opgehangen. ‘Ik ga echt brood smeren nu, anders wordt het zo laat voor je.’ Met moeite komt ze overeind. Ze ziet mijn blik op haar blouse

waarvan de onderste twee knopen openstaan. ‘Ja, ik ben weer wat aangekomen,’ bekennt ze. ‘Ik weet niet hoe het kan. Kijk, mijn eerste kaakje heb ik nog niet eens op.’

Ik denk aan de witte boterhammen met een dikke laag boter en twee plakken ontbijtkoek die ze ’s morgens eet. Het stuk brie en de cashewnoten die ze ’s avonds graag neemt als ze tv kijkt. ‘Dan ben ik zó flauw, dan moet ik echt iets eten. Kaas en noten zijn echt heel gezond, hoor, het stond pas nog in de *Libelle*.’

Het heeft geen zin om er tegenin te gaan. Ma heeft haar eigen theorie over calorieën en diëten. ‘Voor jou is het makkelijk om af te vallen,’ wrijft ze me herhaaldelijk onder de neus. ‘Jij hoeft alleen maar te stoppen met snoepen.’

‘Als jij stopt met de brie, cashewnoten en ontbijtkoek met veel teveel boter,’ heb ik al vaker geantwoord. De boodschap is nooit overgekomen, of hij blijft niet hangen. Zij wordt zomaar dikker, onbegrijpelijk.

Ik hoor haar in de keuken rommelen. De koelkast open, geritsel, bestek uit de la. Nu staat ze dikke plakken kaas af te snijden met een aardappelschilmesje. Een kaasschaaf heeft ze niet, ‘dan krijg je van die doorzichtige velletjes, dat vind ik niks.’ Maar geen idee hoe ze aankomt...

Hoofdschuddend draai ik me om naar het raam. Buiten is het bewolkt, een grijze dag. Hopelijk blijft het droog tot ik weer thuis ben.

Twee groepjes kinderen steken de straat over naar het plein. In een mum van tijd draaien er vier kinderen hun rondjes in de kleine draaimolen, aangeduwd door een veel grotere jongen. Drie knapen hebben een voetbal bij zich, ze lopen door naar het roze geasfalteerde gedeelte met de goals. Een paar meisjes proberen bovenop het rek te klimmen. Blij stemmen klinken door tot in de kamer.

Ma woont hier goed, bedenk ik. Hoe lang alweer? Froukje was zestien maanden. Negentien jaar dus. Jef lag in het ziekenhuis na het zoveelste hartinfarct. Hij kon niet terug naar huis, hun woning was vanwege de trap onbereikbaar geworden voor hem. Christel belde stad en land af en kreeg het voor elkaar: een benedenhuis zonder treden, gewoon een paar straten verderop. Het stond net leeg, maar de verhuizing kostte vanzelfsprekend wel even tijd terwijl Jef al weg moest uit het ziekenhuis.

‘Zullen we ze bij ons laten logeren?’ stelde Christel voor. ‘Het logeerbed in de woonkamer voor Jef, ’s avonds een opklapbed ernaast voor ma.’

Ik vond het prima. Met ma verwachtte ik geen problemen, die paste zich altijd aan alles en iedereen aan. Jef niet, die kon best moeilijk zijn, met al zijn klaagverhalen. Gelukkig had ik vaak precies de goede toon om hem daar uit te krijgen. Hij mocht me. ‘Wij zijn allebei Tukkers,’ zei hij vaak. ‘Daarom begrijpen we elkaar.’

Ik was opgehouden met uitleggen dat ik een Rotterdamse probeerde te zijn – hij wilde dat niet horen. Geen probleem, als hij maar normaal deed in plaats van zichzelf eindeloos te herhalen met ziekenhuisverhalen. We zouden proberen hem af te leiden en Froukje was er natuurlijk ook, zijn oogappel.

In een brancard werd Jef onze trap opgehesen. De broeders hielpen hem vakkundig in het bed dat Christel had klaargezet in het voorste gedeelte van onze woonverdieping. Hetzelfde bed, op dezelfde plek waar zij haar kraamtijd had doorgebracht.

Froukje vond het allemaal reuze interessant. Al gauw klom ze bij Jef op het bed, liet zich voorlezen, knuffelen en onder haar voetjes kietelen. ‘Wat ben je van opa?’ vroeg Jef elke keer opnieuw.

‘Een nóezepoes,’ lachte ze dan breeduit. Waarop Jef met eindeloos geduld voordeed hoe ze het moeilijke woord moest zeggen: ‘Zeg eens: s-n-oezepoes?’

Om Jef een eerste indruk van het nieuwe huis te geven, tekende ik een gedetailleerde plattegrond. Christel maakte foto’s. Voortvarend nam ze met ma de verhuizing ter hand. Rommel weggooiden, de rest inpakken, een grote kast en een nieuwe zithoek kopen – allemaal zwaar en donker eiken zocht ma uit, dat helemaal niet bij haar paste. ‘Hij wil het graag zo, mij maakt het niet zoveel uit,’ zei ze. Pas vele jaren na zijn dood verving ze de nog lang niet versleten bank en stoelen door vier elegante fauteuils met een zachte, okergele stof.

De vloerbedekking en het keukenzeil van de vorige woonster waren blijven liggen, ze was na anderhalf jaar in haar nieuwgebouwde huis plotseling overleden. Alles zag er netjes uit, wel in sombere, bruine tinten maar dat vond ma geen bezwaar.

Terwijl Christel ma hielp, zorgde ik thuis voor Froukje en Jef. Ik kookte de dingen die hij lekker vond, al was het wel even een probleem om spliterwten te vinden voor de erwtensoep – half augustus. Maar ik zocht net zolang tot ik ze vond.

Jefs gezondheid was broos. Hij zag er mager en grauw uit, met ingevallen wangen. Zijn kunstgebit leek drie maten te groot. Volgens zijn artsen was het een wonder dat hij nog leefde, na alles wat zijn lichaam te verduren had gehad. Elke dag kon de laatste zijn.

‘Laten we hopen dat hij nog een poosje van het nieuwe huis kan genieten,’ wenste Christel. ‘Maar ook als ma alleen achterblijft, is dit een heel wat beter huis dan wat ze hadden.’

Dat was ik met haar eens. Centrale verwarming in plaats van een enkele gaskachel, een logeerkamer voor de kleinkinderen. En een tuin die zonder trap te bereiken was.

Na twee weken konden ma en Jef verhuizen. Hij werd weer op de brancard gelegd. Ma ging mee in de ambulance, Froukje en ik stapten bij Christel in de auto.

Jef was zwaar onder de indruk van het nieuwe huis dat er al behoorlijk klaar uitzag, ook al waren de nieuwe meubels nog niet gearriveerd. Hij strooide royaal met complimenten en installeerde zich uitgeput in de slaapkamer. Ma redderde en regelde, zielsgelukkig met haar blijde mannetje.

‘Zo meisje, hier is je lunch,’ zegt ma. Ik krijg mijn bordje met krentenbol en boterham, inderdaad ruim voorzien van kaas. En vanzelfsprekend ook verse thee, zoals altijd.

‘Wat goed dat jullie toen verhuisd zijn, hè?’ pak ik mijn gedachten op.

‘Nou, daar heb ik nooit spijt van gehad,’ glundert ma terwijl ze gaat zitten en haar benen op het voetenbankje hijst. ‘En Jef heeft er nog veel langer van kunnen genieten dan iedereen verwachtte.’

Ik knik met volle mond. Het is helemaal waar. Niet lang na hun verhuizing zouden ma en Jef trouwen. ‘Anders blijf je je hele leven een gescheiden vrouw,’ had Jef gezegd. ‘Je kunt beter weduwe zijn.’

Ma vond het prachtig. Tijdens de voorbereidingen voor de grote dag zag het er een paar keer naar uit dat Jef twaalf de-

cember niet zou halen. We hielden onze adem in en zonden schietgebedjes. ‘Waarschijnlijk verbruikt hij al zijn energie om dit nog mee te maken,’ veronderstelde de wijkverpleegkundige die Jef’s ochtends hielp met wassen en aankleden. ‘Jullie moeten er rekening mee houden dat hij daarna misschien gauw zal sterven.’

Ze had het mis: Jef haalde nog bijna zijn zesde trouwdag. Nog jaren genoot hij van de tuin, zijn kostbare duiven die enthousiast aan wedstrijden meededen zonder veel prijzen te winnen, de lange bank met leverkleurige kussens waar hij graag uitgestrekt op lag, ook als er bezoek was. Diverse vakanties brachten ma en hij door in gezellige huisjes in de buurt van viswater, zodat Jef ook nog zijn oude hobby kon praktiseren. Veel goede herinneringen, gelukkig voor ma.

‘Ja,’ zegt ze tussen twee happen door. ‘Dat had ik toch niet gedacht, dat ik mijn drie mannen zou overleven.’

Ik denk aan Rob, de eerste, met wie ze vijf kinderen grootbracht. Hij scheidde van haar toen hij zijn homoseksuele gevoelens niet langer kon onderdrukken. De kinderen waren toen al volwassen. Als het aan ma had gelegen, was ze altijd bij hem gebleven, ongeacht de vriendjes die hij had. Ze bleef van hem houden, ook toen hij met Pol ging samenwonen, ze bleven elkaar zien, tot hij uiteindelijk stierf aan de gevolgen van kanker.

Ik zie Jef voor me, de benedenbuurman die echtgenoot werd. Na zijn dood was ma een paar jaar alleen. Nou, alleen... Ze had haar zes zussen met wie ze graag en vaak omging. Het kon weer nu ze geen rekening meer hoefde te houden met Jef die niet van drukte hield, maar het ook vervelend vond om lang alleen gelaten te worden.

Toen stierf ma’s zus Jetta. Haar man Faas was ontheemd, zo zonder vrouw. Ma had met hem te doen. Haar wekelijkse bezoeken aan oom Faas werden al snel weekenden, en na een poosje begonnen die weekenden op donderdagmiddag en eindigden ze maandagavond. Hij had het liefst dat ma bij hem logeerde, zij vond het zo’n prettig huis, daar aan de Groenezoom. Ze scrabbelden samen, keken tv. Twee, drie keer per jaar nam oom Faas haar mee op vakantie naar een hotel of in een huisje in de mooie bossen van Nederland. En ze genoot.

Iemand om voor te zorgen, dat had ze erg gemist sinds Jef er niet meer was.

Jammer genoeg kreeg Faas longkanker. Ook haar derde man moest ze loslaten.

‘Je hebt in elk geval geleefd,’ zeg ik tegen ma. ‘Uit het leven gehaald wat erin zat. Dat kan niet iedereen je nazeggen.’

‘Ik heb ook gewoon geluk gehad,’ relativeert ma. ‘Het waren aardige mannen, alle drie.’

‘Het waren wel baasjes die precies wisten wat ze wilden. En jij gaf hun dat, ongeacht wat je zelf wilde.’

Ik zie haar aarzelen. Ze wil haar mannen natuurlijk niet afvallen, maar dat verwacht ik ook niet. Zo is ma nou eenmaal, flexibel als elastiek en met een eindeloos grote bereidheid om anderen tevreden te stellen. Ik zou niet getrouwd willen blijven met iemand die een verdieping hoger in huis zijn vriendjes ontvangt. Ma vond het moeilijk, maar ze dacht dat Rob bij haar zou blijven als ze hem zijn zin gaf. Foute inschatting.

‘Ach, dat je je zo goed kunt aanpassen heeft ook voordelen,’ vergoelijk ik als ik aan haar gezicht zie dat ze in tweestrijd verkeert. ‘Je bent niet zo gemakkelijk van je stuk te brengen. Iedereen kan altijd onverwacht bij je op de stoep staan en dat vind je nog leuk ook. Dat is toch mooi?’

Haar gezicht klaart op, dat zachte, met bruine vlekjes verkleurde gezicht waar ik zo van houd.

Als ik wegga, knuffel ik – bijna een kop groter – haar extra. ‘Dag lieverd, tot de volgende keer.’

‘Groeten aan de meisjes,’ zegt ze zoals altijd. Mijn ‘meisjes’ bedoelt ze, Merel en Froukje.

‘Ik zal het doen.’

‘En veel plezier bij je zus, morgen.’ Ze onthoudt alles.

‘Jij bij de tantes. Dag.’

Buiten regent het nog niet. Ik kan de blauwe cape in mijn tas laten zitten. Nog drie keer kijk ik om als ik de straat uitrijd. Ik weet dat ma voor de deur van haar portiek blijft staan, een grijs dametje dat me van een afstand altijd aan een duikelaartje doet denken: rond en zoekend naar evenwicht.

Ze zwaait tot ik de hoek omga.

De avond voor mijn verjaardag breng ik met Merel door, met appelbeignets en oliebollen. Zo handig – en lekker – dat ik in december jarig ben. ‘Wat heerlijk toch dat ik een rolstoel heb en jij ook zo’n goed aangepast huis,’ zegt Merel. ‘Nu kan ik zuipen wat ik wil, ik rol zo vanuit m’n stoel je bed in.’ Na de biertjes van vanmiddag en het tweede glas wijn slist ze, waardoor ik nog meer van haar houd. Zelf kan ik niet goed tegen alcohol, ik word er dizzy van.

En dan krijg ik cadeautjes, niet meer om middernacht zoals in het begin van onze relatie, toen we gezonder en fitter waren. Elf uur is nu een betere tijd. Morgen willen we uitgerust zijn.

Merel heeft ook dit jaar weer een prachtige kaart voor me gemaakt, twee monden die elkaar zoenen. Die gaat binnenkort in een lijstje, bij de andere in mijn slaapkamer. Echt jammer dat ze niet naar de Willem de Kooning Academie is gegaan om kunstenaar te worden. Ik krijg ook een dik boek over een lesbische psychiater. In een interview met de schrijfster las ik dat de ruim achthonderd pagina’s een uit de hand gelopen lesbische soap zijn geworden. Dat wordt smullen.

De volgende dag zijn we bijtijds wakker. Anja, Merels moeder, is de eerste die belt om me te feliciteren. Lief. Ik vertel dat ik de rode trui aan heb die zij onlangs voor me heeft gebreid. ‘Hij past perfect.’ Ze zegt dat ik maar snel een nieuw patroon en wol moet uitzoeken, ‘dan heb ik weer iets te doen.’

Merel en ik komen langzaam op gang. Tegen twaalfen lunchen we uitgebreid met warme broodjes, zalmsalade en vers geperst sinaasappelsap. Daarna ga ik nog even liggen, maar van slapen komt het niet. Ik ben opgewonden als een jarig kind, hoewel ik weet dat het geen groot feest wordt vandaag. Ik heb een paar mensen uitgenodigd voor wie ik gastvrouw kan zijn, dat vind ik overzichtelijker dan een vol huis waarin ik anderen moet laten bedienen.

Het is vanzelfsprekend dat Froukje, Merel en ma, de drie belangrijkste vrouwen uit mijn huidige leven, er ook dit jaar weer bij zijn. Froukje was er alleen die ene keer niet, toen ze bij Gareth in Amerika logeerde. Mijn enige, innig gewenste kind

dat in Christels buik is gegroeid en net zo bij mij hoort als bij haar, ook nu Christel al zolang niet meer leeft.

Dan Merel, mijn Grote Liefde. Nooit eerder heb ik me in een relatie zo compleet, zo perfect passend gevoeld als met haar. We maken elkaars zinnen af alsof we gedachten kunnen lezen, we begrijpen elkaars grapjes na een enkel woord, een blik. We vullen elkaar aan zoals yin en yang, samen een cirkel. Dat we ook allebei moeite hebben met lopen – ik als gevolg van reuma, zij door aangeboren lichamelijke problemen – is soms onhandig, maar ook een vanzelfsprekend aspect van wie we zijn. Bij Merel hoef ik nooit uit te leggen waarom ik iets niet kan of ergens te moe voor ben.

En ma is de derde belangrijke vrouw in mijn leven, mijn Rotterdamse moeder, die meer moeder voor me was dan mijn eigen moeder ooit heeft kunnen zijn. Die altijd van dichtbij meeleeft met Christel en mij, met Froukje, met Froukje en mij. Die eindeloos alle verhalen wil horen, de leuke en de droevige, de vrolijke en de boze. Het is haar nooit te veel, ik ben haar nooit te veel. Ze hoort onverbrekelijk bij alle bijzondere momenten in ons leven.

Tegen vijf uur, als Froukje en ik de toastjes en zoutjes op tafel zetten, belt ma aan. ‘Jarig Jetje,’ begroet ze me hartelijk. Ze zet haar wandelstok in een hoekje naast de deur. ‘Zo meisje, dat het maar een gezond jaar mag worden.’ Een knuffel, zoenen op haar hamsterwangen die zacht zijn en een beetje hangen, alsof ze er wat eten in bewaart.

‘Met weer veel gezellige ochtendjes, samen met jou,’ vul ik aan terwijl ik haar geruite jas aan de kapstok hang. ‘Wat zit je haar mooi.’

‘Ben gisteren speciaal voor jou naar de kapper geweest, een nieuw permanentje.’ Ze loopt door naar de kamer. ‘O,’ hoor ik haar enthousiast zeggen. ‘Zitten jullie al aan de borrel?’

‘Ik wilde net een advocaatje inschenken voor mezelf,’ zeg ik. ‘Jij zeker ook, ma?’

‘Ja, lekker!’

Ze zont Merel en Froukje, gaat zitten als een koningin naar wie iedereen zich vanzelfsprekend toewendt. En begint dan haar tas leeg te halen. Twee lange, smalle pakjes voor mij, met een

flinke reep chocola erbij. Een groter en zo te zien zwaarder cadeautje voor Merel en een envelop met Froukjes naam erop, in ma's antieke krulhandschrift.

'Alleen ik ben jarig, hoor ma,' plaag ik. Intussen zoek ik een plekje op het tafeltje voor de goedgevulde glazen advocaat met slagroom.

'Zij toch ook een beetje,' zegt ma met een knipoog.

'Uitpakken,' spoort Froukje me aan. 'Jij bent jarig, jij moet eerst.'

Ik ga zitten. Ah, een stevige duimstok, die had ik hard nodig. Mijn vorige – minstens 25 jaar oud – is onlangs in tweeën gebroken.

'Zo leuk,' vertelt ma. 'Toen Merel je verlanglijstje voorlas aan de telefoon, wist ik meteen dat ik dit zou kopen. Weet je wel, bij die gereedschapswinkel vooraan in de Noordmolenstraat. Eindelijk eens een cadeautje dat ik zelf kon gaan halen!'

In het tweede pakje zit een echt timmermanspotlood, zo'n dik, rood ding dat mijn opa en mijn vader altijd bij zich hadden als ze aan het klussen waren. 'Dank je wel ma, die ga ik met plezier gebruiken en elke keer zal ik aan je denken.'

'Die chocola is alleen voor jou,' zegt ma met een veelbetekende blik.

Ik bekijk de plak.

'Neem maar een blokje. Eentje,' dringt ma aan.

Hoezo? Ik wou aan mijn advocaatje beginnen. Maar omdat ze nadrukkelijk naar me blijft kijken, doe ik het toch. Als ik het papier wil openscheuren, zie ik een plakbandje dat er normaal nooit zit. Voorzichtig peuter ik het los. Voor ik bij de chocola ben, kom ik een briefje van vijftig euro tegen. Vijftig euro!

'Hé, hoe komt dat erin?' doet ma onnozel.

'Wauw!' roept Froukje.

'Je maakt het veel te gek,' zeg ik. 'Maar ik kan het heel goed gebruiken, ik wil graag wat kleren kopen.'

'Als je ze dan maar meteen komt laten zien,' zegt ma.

Dat beloof ik. In Froukjes envelop zit, tussen een kaart met zehonden, eenzelfde biljet. Merel krijgt een pak kaarsen. 'Het lijkt wel Sinterklaas,' zegt ma, alsof ze niet zelf de gulle geefster is.